

Spomienka na akademika

MUDr. Viliama Ujházyho, DrSc. (1926–2023)

S hlbokým zármutkom sme prijali správu, že dňa 18. apríla 2023 nás vo veku 97 rokov navždy opustila medzinárodne uznávaná osobnosť, vedec, lekár, nestor slovenskej onkológie, akademik MUDr. Viliam Ujházy, DrSc.

Viliam Ujházy sa narodil 18. apríla 1926 v obci Likier (v súčasnosti časť mesta Hnúšťa v okrese Rimavská Sobota) ako druhý syn Karola Ujházyho (1897–1972) a Márie rod. Feješovej (1900–1975). Otec pracoval ako vedúci Robotníckeho domu v Hnúšti, podniku, v ktorom sa nachádzalo pohostinstvo-reštaurácia, divadlo, hotel a kino. So starším bratom Karolom, s ktorým zdieľal lásku k hudbe a muzicírovaniu, vyštudoval základnú školu v Hnúšti (1937), ďalej študoval jeden a pol roka v Rimavskej Sobote a neskôr na známom gymnáziu v Tisovci, kde v roku 1945 zmaturoval.

Počas štúdiá na Lekárskej fakulte UK v Bratislave sa zoznámil so svojou budúcou manželkou Dagmar Králikovou (1925–1983). Počas štúdií pracoval pod vedením profesora MUDr. Ladislava Déreera, DrSc. (1897–1960) na vedeckej práci v oblasti klinickej biochémie, kde sa zoznámil so svojim budúcim nadriadeným, MUDr. Alojzom Winklerom, DrSc. (1919–1981).

Po promócií (1951) nastúpil na povinnú vojenskú službu do Čiech (1951–1953), pracoval na chirurgickom odd. Posádkovej nemocnice v Tábore. Po vojenčine pokračoval v rokoch 1954–1955 v práci na chirurgickom oddelení Krajskej nemocnice v Banskej Bystrici u primára MUDr. Daniela Petelena (1904–1969). V roku 1955 získal špecializáciu z chirurgie I. stupňa.

V roku 1955 prijal ponuku pracovať vo vtedajšom Štátnom oblastnom ústave pre výskum a liečbu nádorov, ktorý bol zriadený v Nemocnici sv. Alžbety v Bratislave. Ústav sa vtedy delil na sku-

pinu experimentálnych pracovísk (onkovirológia, cytológia, patológia) a diagnostických a terapeutických pracovísk (rádiologické, rádioterapeutické, chirurgické a interné, resp. chemoterapeutické odd.). Dr. Ujházy pracoval na oddelení chemoterapie nádorov pod vedením MUDr. Alojza Winklera a MUDr. Vlada Černého (1924–1993), ako vedecký pracovník pracoval v laboratóriu na vývoji liekov proti nádorom. Získal špecializáciu I. stupňa z vnútorného lekárstva (1959) a neskôr aj v odbore klinická biochémia (1964).

V roku 1966 vznikol samostatný, klinicky zameraný Onkologický ústav pre Slovensko (dnes Onkologický ústav sv. Alžbety) a výskumná časť ústavu bola začlenená do SAV ako Ústav experimentálnej onkológie SAV (ÚEO SAV), ktorého prvým riaditeľom bol prof. MUDr. Viliam Thurzo, DrSc. (1912–1984). Od roku 1968 tu MUDr. Viliam Ujházy viedol Oddelenie experimentálnej chemoterapie nádorov. Vedecky sa zameril na cytostatiká, na mechanizmus ich účinku a na štúdium získanej rezistencie voči týmto protinádorovým liekom. V tejto oblasti dosiahol významné výsledky: popisovanie vlastností a klinického účinku niektorých nových látok s protinádorovým účinkom, príprava originálneho experimentálneho modelu pre výskum rezistencie nádorov na cytostatiká, popisovanie mechanizmu účinku niektorých cytostatík, zistenie mechanizmu vývoja rezistencie nádorov voči vybraným látkam s cytostatickým účinkom, štúdium energetického metabolizmu nádorových buniek, popisovanie heterogenity nádorových buniek.

Titul kandidáta lekárskych vied (CSc.) získal za prácu „Štúdiá modelového systému rezistencie nádoru na cytostatiká“ (1966) a titul doktora vied (DrSc.) po obhajobe práce „Problémy získanej rezis-

tencie v chemoterapii nádorov“ vo vednom odbore všeobecná biológia (1979) na SAV.

Za svoju vedecko-výskumnú prácu dostal významné ocenenia: Šiklova cena za najlepšiu publikáciu v oblasti onkológie (1965), Čestná plaketa SAV Jána Jessenia za zásluhy v lekárske vedách (1975), Pamätná plaketa Slovenskej lekárskej spoločnosti J. E. Purkyňu (1976), Čestná zlatá plaketa ČSAV za zásluhy v biologických vedách (1982), Národná cena SSR (1983), Strieborná medaila SAV (1986), Medaila 150. výročia založenia Spoločnosti lekársko-slovenskej (2001), Čestné členstvo Slovenskej lekárskej spoločnosti (2006).

Zaslúžil sa, okrem iného, aj o to, aby onkológia bola uznaná ako samostatný vedecký odbor a patril k prvým koordinátorom medzinárodnej spolupráce štátov východného bloku v boji proti rakovine. Jeho vedecká aktivita bola účinne využitá počas zahraničných pobytov na významných svetových onkologických pracoviskách: Chester Beatty Cancer Research Institute v Londýne, UK (1965, 1967) a Roswell Park Memorial Institute v Buffale, USA (1971–1972). Prednášal v Anglicku, USA, Argentíne a samozrejme na Lekárskej fakulte UK v Bratislave.

MUDr. Viliam Ujházy, DrSc. bol v rokoch 1983–1991 riaditeľom Ústavu experimentálnej onkológie SAV. Jeho veľkou zásluhou bolo to, že na ústave vytvoril priateľskú vnútornú atmosféru a prostredie, ktoré umožnilo aj v minulých dobách, kedy to nebolo také samozrejmé, vyrásť ďalším vedeckým osobnostiam, napriek ich politickým názorom. V rokoch 1990–1994 pôsobil ako člen predsedníctva SAV a člen Ve-

deckého kolégia SAV pre lekárske vedy. Bol členom-korešpondentom ČSAV. Významne reprezentoval SAV v zahraničí ako člen štipendijnej komisie Medzinárodnej únie boja proti rakovine (UICC), Európskej akadémie pre vedy a umenie (EASA), v Európskej asociácii pre výskum rakoviny (EACR) a v Organizácii európskych onkologických centier (OECI). Reprezentoval Československo vo Svetovej zdravotníckej organizácii (WHO) a v medzinárodnej organizácii International Physicians for the Prevention of Nuclear War (IPPNW), ktorá v roku 1985 dostala Nobelovu cenu mieru. Po roku 1990 bol aktívnym členom Ligy proti rakovine SR.

Dr. Viliam Ujházy bol pri založení vedeckého onkologického časopisu *Neoplasma* v roku 1957. Dlhodobou a vynikajúco vykonával úlohu hlavného redaktora, a to nepretržite až do roku 2017. Pod jeho vedením sa časopis *Neoplasma* stal medzinárodne uznávaným onkologickým časopisom s neustále sa zvyšujúcou kvalitou a impact faktorom. Tento „karentovaný“ časopis je indexovaný v medzinárodných časopiseckých databázach (najmä Web of Science), uverejňujú sa v ňom články z oblasti experimentálnej i klinickej onkológie a epidemiológie nádorov. Časopis tak úspešne reprezentuje Ústav experi-

mentálnej onkológie SAV a Biomedicinske centrum SAV doma i vo svete. Dr. Ujházy bol členom ďalších redakčných rád viacerých domácich i medzinárodných odborných a vedeckých časopisov vrátane Klinickej onkológie.

Okrem 87 publikovaných vedeckých článkov pravidelne publikoval populárno-vedecké články o rakovine, napr. v roku 1996 spolu s MUDr. Jánom Sirackým, DrSc. (1925–2017) napísal knihu „O rakovine, stručne, užitočne a pravdivo“. V populárno-náučnej oblasti spolupracoval aj s rozhlasom a televíziou.

S manželkou MUDr. Dagmar Ujházovou vychovali dve deti – syna MUDr. Petra Ujházyho, PhD. (*1957), ktorý sa venuje translačnému vedekému programu v National Cancer Institute v americkej Bethesde a dcéru PhDr. Dagmar (*1959), ktorá vyštudovala teóriu kultúry na FF UK v Bratislave, kde neskôr pôsobila ako vysokoškolský pedagóg na Katedre estetiky a vied o umení (neskôr vyštudovala aj divadelnú a filmovú vedu na VŠMU). Týmto deťom (ako sami spomínajú) sa napriek pracovnej vyťaženeosti, keď kus života venovali svojej kariére, vždy snažili venovať počas voľného času a dovoleníek, veľa spolu cestovali aj do zahraničia, čo nebolo

v tom čase také bežné. Neskôr, keď si založili rodiny, tak sa tešil z celkovo štyroch vnúčat a napokon aj šiestich pravnúčat. Viliam Ujházy rád čítal knihy, chodil do divadla, na koncerty a bol milovníkom klasickej hudby.

Po smrti prvej manželky Dagmar našiel Viliam Ujházy spriaznenú dušu vo vdove po svojom spolupracovníkovi Dr. Alojzovi Winklerovi – Irene, rod. Kováčovej (1926–2023), s ktorým žila vyše 10 rokov v Ženeve počas jeho expertízy na Onkologickom odd. WHO. Do vysokého veku sa starala o svojho manžela Viliama, kým neostal imobilný a nevyžadoval trvalú opatrovateľskú starostlivosť.

Akademik Ujházy, napriek svojmu úctyhodnému veku, spôsobil svojím odchodom veľkú stratu pre svojich bývalých spolupracovníkov, kolegov, priateľov i študentov, ktorým odovzdával kus seba. Pre slovenskú, ale i českú akademickú obec ostal akademik MUDr. Viliam Ujházy, DrSc., človek vysokých odborných, morálnych, ľudských parametrov, symbolom vedy a výskumu v onkológii, jej kvality, medicínskej významnosti a potreby.

Češť jeho pamiatke!

prof. MUDr. Dalibor Ondruš, DrSc.